

## تحلیل و ارزیابی کاربری اراضی شهرستان خوی و ارائه مدلی مناسب در راستای شناخت توانمندی‌های منطقه‌ای

حمیده کلب خانی<sup>۱</sup>، علی اکبر تقی لو<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup>دانشگاه ارومیه، kalbkhani\_fahimeh@yahoo.com

<sup>۲</sup>دانشگاه ارومیه، a.taghilo@gmail.com

### چکیده

با توجه به این که محیط زیست طبیعی توان اکولوژیکی محدودی را برای استفاده های بشر داراست، لذا ارزیابی توان سرزمین بستر مناسبی برای برنامه ریزی مناسب محیط زیست و کاربری اراضی فراهم می آورد. برنامه ریزی کاربری اراضی در واقع مجموعه فعالیت هایی است که محیط انسانی را مطابق خواسته ها و نیازهای جامعه سامان می بخشد و این مقوله هسته اصلی برنامه ریزی منطقه ای را تشکیل می دهد. این برنامه ریزی به عنوان محصول نهایی فرایند برنامه ریزی فضایی، به دنبال ارائه الگوی مطلوب کاربری زمین و تعیین اولویت های توسعه ای با توجه به ظرفیت هاست. این فرایند در غالب مطالعات صورت گرفته براساس تحلیل روند گذشته و تعمیم آن به آینده است که به دلیل عدم قطعیت شرایط و ویژگی های منطقه ای، با تعارض های ذاتی همراه است. از این رو در این مطالعه سعی شده است وضعیت کاربری های مختلف در وضع موجود و میزان اختصاص آن به فعالیت های گوناگون در شهرستان خوی مورد شناسایی قرار گیرد و تناسب یا عدم تناسب آن را مورد ارزیابی قرار دهد. در این پژوهش که با روش توصیفی - تحلیلی و براساس توان سنجی اراضی نگاشته شده است مراحل کار بدین ترتیب صورت پذیرفت: ۱- شناخت وضع موجود اراضی و میزان سرانه آن ۲- توانسنجی مناطق و مشخص کردن توان بالا اراضی در محیط GIS، با روش نظر سنجی از کارشناسان و تحلیل سلسله مراتبی ۳- مشخص کردن محدودیت های اکولوژیک و قانونی براساس ایجاد حریم های قانونی استاندارد ۴- استخراج اطلاعات نهایی به دست آمده در قالب نقشه و تحلیل کمی و کیفی آن. پس از انجام مراحل ذکر شده نتایج تحقیق حاکی از آن است که در وضع موجود شهرستان خوی، بغیر از کاربری های مسکونی، در سایر کاربری ها با کمبود فضای مورد نیاز مواجه اند. به علاوه سطوح کمی از اراضی شهرستان خوی توان بالا برای کاربری های مختلف دارد. بطوریکه ۴۳، ۴۷۰ کیلومتر مربع و تنها حدود ۲۶ درصد از اراضی، توان بالا برای فعالیت های مختلف دارد. همچنین از ۲۷۹ روستا واقع شهرستان ۹۰ روستا و نیز ۳ شهر خوی، ایواغلی و فیروق این شهرستان با محدودیت گسترش روبه رو هستند که باید با مدیریت صحیح از تخریب اراضی اطراف آنها و تغییر کاربری آن جلوگیری شود.

**کلمات کلیدی:** کاربری اراضی، سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)،

مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، شهرستان خوی

### مقدمه

هستی انسان به مثابه موجودی در حال تزايد برای بقا به زمین وابسته است، اگر چه این وابستگی با پیشرفت های جامعه بشری میل به کاهش دارد، اما هنوز زمین به عنوان سرزمین، فضا، محیط و نشانه در تأمین نیازهای اساسی دارای اهمیت است. زمین مکانی است که تمامی فعالیت های انسانی بر روی آن انجام شده و منبع و مواد لازم برای این کار محسوب می شود. کمیابی زمین و عدم امکان تولید آن در سطح کره زمین، ایجاب میکند که نحوه بهره برداری و مدیریت آن از سازماندهی مطلوبی برخوردار باشد. (Bacon, ۲۰۰۲: ۴) با مطالعه چگونگی استفاده از زمین در هر کشور با قطعیت می توان نتیجه گرفت که آینده کشور چه خواهد شد (قدیمی و صالحی، ۱۳۹۱: ۱۷۴). جوامع انسانی نمی تواند جدا از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی زندگی کند. بلکه جهت برخورداری از نیازهای اصلی شان به طبیعت، به ویژه محیط زیست نیز وابسته اند. جریان جمعیت در حواشی شهر ناشی از مهاجرت از نواحی روستایی به همراه رشد سریع جمعیت، توان اکولوژیک را مختل نموده است، این فرایند توسعه پایدار اجتماعی، اقتصادی در هر ناحیه جلوگیری می کند (قرخلو و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۲). در حال حاضر، منطقی ترین راه برای انجام مطالعات محیط زیست در چهارچوب برنامه ریزی منطقه ای، همان دخالت دادن جنبه های اکولوژیک درباره برنامه ریزی و سازمان دهی کاربری زمین است (سلطانی، ۱۳۷۱: ۱۰۷). همچنین، برای هماهنگی رابطه انسان با طبیعت ابتدا نیاز به آگاهی از توان اکولوژیکی محیط طبیعی و ارزیابی آن می باشد و استفاده نادرست از سرزمین بدین معنی است که زمین در تناسب توانمندی آن استفاده نمی شود (حسنی پور و شاهور، ۱۳۸۹: ۱۷۸). از این رو، نحوه استفاده از زمین به عنوان اطلاعات پایه برای برنامه ریزی های مختلف از اهمیت ویژه ای برخوردار است. نقشه های پوشش اراضی حاصل از تصاویر ماهواره ای نقش مهمی در ارزیابی های منطقه ای و ملی ایفا می کند (اصلاح و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). بنابراین شناخت مشکلات و محدودیت های اراضی در یک منطقه و استفاده مناسب از آنها بر اساس استعداد و توانایی که دارند می تواند در به حداقل رساندن تخریب و به حداکثر رساندن بهره برداری از آن اراضی مؤثر باشد